

Hoe gaat het met de zeldzame landbouwhuisdierrassen in Nederland?

Deel 2: De diersoorten varken, gevogelte, hond en konijn

Dit artikel beschrijft hoe het gaat met de populaties van de zeldzame Nederlandse rassen met een groot voortplantingsvermogen. Dat zijn diersoorten die veel nakomelingen per keer hebben (varken, gevogelte, hond en konijn). In het vorige nummer van Zeldzaam Huisdier zijn de populatiegegevens en trends voor rund, paard, schaap en geit gegeven. Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) inventariseert periodiek in nauwe samenwerking met Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) en de rasorganisaties de gegevens over het aantal vrouwelijke en mannelijke fokdieren van de zeldzame landbouwhuisdierrassen. Aan de hand van deze gegevens worden de rassen geplaatst in een risicocategorie voor de mate van bedreigd zijn.

Een populatie van verwante dieren die uiterlijke kenmerken gemeenschappelijk hebben en die doorgegeven aan hun nakomelingen, noemen we een ras. Voordat een ras een 'Nederlands ras' genoemd kan worden, moet de populatie dieren minimaal veertig jaar en zes generaties apart van het ras of de rassen waaruit het is ontstaan, gefokt worden.

Veel rassen hebben een unieke cultuurhis-

torische waarde. Variatie binnen deze rassen zorgt ervoor dat er met deze dieren in de toekomst een gezonde populatie in stand gehouden kan worden. Met dit artikel geven we inzicht in de grootte van de populaties en de mate van verwantschap tussen de individuen van een ras, zodat zowel liefhebbers als het CGN en de SZH weten wat er is en welke rassen extra aandacht nodig hebben.

Tabel 1 – Indeling risicoclassificatie van rassen (FAO Guidelines In Vivo Conservation 2012)

risicostatus	inteefttoename /generatie	voortplantingsvermogen per ouderdier	
		hoog (gevogelte, hond, varken, konijn)	laag (paard, rund, schaap, geit)
bedreigdheid		aantal vrouwelijke fokdieren	aantal vrouwelijke fokdieren
kritiek	> 3%	< 100	< 300
bedreigd	1-3%	< 1000	< 3000
kwetsbaar	0,5-1%	< 2000	< 6000

Metten is weten

In de rassendatabase EFABIS (<http://efabis.cgn.wur.nl/>) worden gegevens over fokpopulaties en genetisch materiaal (sperma) vastgelegd. Deze database is verbonden met de Europese EFABIS en de mondiale database (DAD-IS).

In 2012 zijn nieuwe criteria geformuleerd om rassen of fokpopulaties in te delen in verschillende risicocategorieën (FAO Guidelines for In Vivo Conservation of Farm Animal Genetic Resources) die zijn samengevat in tabel 1. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in voortplantingsvermogen tussen diersoorten. Bepalende factoren voor de classificatie zijn de aan-

Kleine Lotharinger

C. Glastra

ras	aantal teven	status	aantal pups/jaar
Drentse patrijshond	2500	kwetsbaar	500
Hollandse herder (korthaar)	750	bedreigd	150
Hollandse herder (langhaar)	300	bedreigd	80
Hollandse herder (ruwhaar)	200	bedreigd	20
Hollandse smoushond	600	bedreigd	100
Kooikerhondje	2500	kwetsbaar	450
Markiesje	600	bedreigd	—
Nederlandse schapendoes	2000	kwetsbaar	300
Saarloos wolfhond	600	bedreigd	75
Stabijhoun	2000	kwetsbaar	325
Wetterhoun	500	bedreigd	100

Tabel 2 – Aantal en status van de Nederlandse zeldzame hondenrassen (data van 2009)

tallen aanwezige vrouwelijke fokdieren en/of de inteelttoename.

Populatiegegevens

Het verzamelen van de populatiedata is lastig. De vermelde data kennen geen absolute nauwkeurigheid, maar zijn de beste schattingen die beschikbaar zijn. De overzichten beperken zich tot dieren van de zeldzame Nederlandse rassen, die geregistreerd zijn bij een specifieke rasorganisatie.

Uit oogpunt van genetische diversiteit neemt het CGN in de monitoring ook jong

erkende rassen mee zoals de Schijndelaar (2001) en de Hulstlander (1984). Bij de SZH weegt het cultuurhistorische aspect zwaar. Een ras valt pas onder haar zorg als het behoort tot een 'Nederlands ras', zoals eerder gedefinieerd.

Het varken: een eigen verhaal

Nederlandse varkensfokkerijorganisaties hebben door de jaren heen een variatie aan foklijnen ontwikkeld. De fokkerijbedrijven Topigs en Hypor houden meerdere basislijnen in stand, waaronder ook een populatie Nederlandse landvarkens. Daar-

Tabel 3 – Aantal en status van de Nederlandse zeldzame konijnenrassen (data van 2012, verkregen van Kleindier Liefhebbers Nederland)

ras	aantal voedsters	aantal rammelaars	aantal nesten	status
Beige	35	15	6	kritiek
Deilenaar	100	50	21	kritiek
Gouwenaar	55	25	8	kritiek
Havana	70	30	11	kritiek
Hulstlander	80	30	10	kritiek
Klein Lotharinger	220	110	62	bedreigd
Nederlandse hangoordwerg	2700	1350	330	kwetsbaar
Nederlandse kleurdwerg	2500	1000	320	kwetsbaar
Sallander	40	15	8	kritiek
Thrianta	350	200	54	bedreigd

Info op websites

De statussen van de zeldzame Nederlandse landbouwhuisdierrassen zijn ook te vinden op de website van de SZH (www.szh.nl > rassen) met een link naar de CGN-site.

naast is er een rasvereniging voor de Bonte Bentheimer, dat ook als een Nederlands (en grensoverschrijdend) ras wordt beschouwd. Over het Nederlands landvarken staat in dit nummer van ZH een artikel op pagina 14.

Van het Bonte Bentheimer-landvarken gaf de rasvereniging in 2011 een indicatie van veertig zeugen en twintig tomen met biggen en het aantal is snel groeiend. Omdat het nog een jong stamboek is, is de afstammingsinformatie niet diep. Naar schatting wordt slechts een kwart van de dieren in het stamboek geregistreerd. Het fokdoel is gericht op exterieurkenmerken: vlekkenpatroon, loboren, hoogte, lengte en kwaliteit van het beenwerk. Spekdikte is (nog) geen kenmerk. Er is veel variatie in dit landras.

Honden hebben aandacht

Over de honden is in 2009 al een artikel verschenen. Voor de volledigheid worden deze gegevens nogmaals gepresenteerd in tabel 2. Het doel waarvoor de Nederlandse hondenrassen gebruikt werden, varieert van jacht tot hoeden.

Hoewel de Boerenfox door de raad van beheer (nog) niet erkend is als ras, verdient hij de aandacht vanwege zijn cultuurhistorische waarde. Omdat het geen officieel ras is, worden er geen gegevens van de Boerenfox bijgehouden. De Hol-

ras	aantal duivinnen	status
Amsterdamse tippler	40	kritiek
Amsterdamse baardtuimelaar	100	bedreigd
Boerenmeeuw (niet erkend)	50	kritiek
Gelderse slenk	100	bedreigd
Groninger slenk	80	kritiek
Hagenaar, diverse kleurslagen	60	kritiek
Hollandse kropper	300	bedreigd
Holle kropper, diverse kleuren	500	bedreigd
Hyacinthduif	150	bedreigd
Ned. krulveerkropper	60	kritiek
Ned. schoonheidspostduif	500	bedreigd
Ned. helmduif	100	kritiek
Ned. hoogvlieger	500	bedreigd
Nonduif	150	bedreigd
Oud-Hollandse tuimelaar	400	bedreigd
Oud-Hollandse kapucijn	500	bedreigd
Oud-Hollandse meeuw	1250	kwetsbaar
Voorburgse schildkropper	300	bedreigd
Zeeuwse dwergkropper	36	kritiek

Tabel 4 – Aantal en status van de Nederlandse zeldzame sierduifrassen (data Roel Bijkerk en Pieter Jansma 2013)

landse Herder is ras van het jaar 2013. Van dit ras wordt in elk nummer van Zeldzaam Huisdier van dit jaar een aspect belicht, zoals het gebruiksdoel, de fokkerij en de toekomst van dit ras.

Baardkuifhoen

Konijnenfokkerij: een hobby

De meeste konijnenrassen hebben kleine fokpopulaties. Van die populaties gaat jaarlijks 40 procent naar liefhebbers die alleen een konijntje voor hun plezier houden. De Gouwenaar was SZH-ras van het jaar 2012 en dat heeft veel belangstelling opgeleverd voor dit konijnenras. Liefhebbers fokken nogal eens een nieuw ras zoals het jongste ras, de Hulstlander.

De duif vliegt uit

Van ongeveer 250 rassen bestaat in Nederland een rasbeschrijving (rasstandaard). De sierduiven zijn ingedeeld in vorm,

kleur, veerstructuur of vliegtype. Behalve de Hyacinthduif kent elk ras verschillende kleurslagen. Vaak zijn de rassen nog verbonden met de streek waar ze vandaan komen. Vooral havensteden hadden hun specifieke rassen. Vandaar gingen ze de binnenlanden in en kwamen ze terecht bij landhuizen, boerderijen en ambachtslieden. De meeste rassen bestaan uit kleine populaties die door liefhebbers gehouden worden. De Boerenmeeuw is niet als ras erkend. Hij lijkt op de Oud-Hollandse meeuw van rond 1930.

Slenken zijn vliegduiven met een opvallende manier van vliegen. Van een aantal

Tabel 5 – Aantal en status van de Nederlandse zeldzame pluimveerassen

ras	hoenders		ras	dwerghoenders	
	aantal vrouwelijke fokdieren 2012	status in 2012		aantal vrouwelijke fokdieren 2012	status in 2012
Assendelfts hoen	125	bedreigd	Assendelfts hoen kriel	30	kritiek
Baardkuifhoen	50	kritiek	Baardkuifhoen kriel	150	bedreigd
Barnevelder	450	bedreigd	Barnevelder kriel	500	bedreigd
Brabanter	143	bedreigd	Brabanter kriel	134	bedreigd
Chaams hoen	325	bedreigd			
Drents hoen	150	bedreigd	Drentse kriel	200	bedreigd
Drents hoen bolstaart	15	kritiek			
Drentse kriel bolstaart	20	kritiek			
			Eikenburger kriel	20	kritiek
Fries hoen	600	bedreigd	Fries hoen kriel	400	bedreigd
Groninger meeuw	300	bedreigd	Groninger meeuw kriel	150	bedreigd
Hollands hoen	175	bedreigd	Hollands hoen kriel	150	bedreigd
			Hollandse kriel (28 kleurslagen)	1800	kwetsbaar
Hollandse kuifhoen	100	kritiek	Hollandse kuifhoen kriel	250	bedreigd
Kraaikop	255	bedreigd	Kraaikop kriel	68	kritiek
Lakenvelderhoen	200	bedreigd	Lakenvelderhoen kriel	60	kritiek
Nederlandse leghorn	200	bedreigd			
			Nederlandse sabelpoot kriel	250	bedreigd
Noord-Hollandse blauwe	200	bedreigd	Noord-Hollandse blauwe kriel	100	kritiek
Schijndelaar	30	kritiek			
Twents hoen	300	bedreigd	Twents kriel	325	bedreigd
Uilebaard groot	73	kritiek	Uilebaard kriel	159	bedreigd
Welsumer	250	bedreigd	Welsumer kriel	375	bedreigd

Gelderse slenk

Nederlandse duivenrassen zijn in Duitsland actieve speciaalclubs.

Pluimvee: weinig van veel

Bij de grote hoenders verkeren vooral de kuif- en baardrassen en de bolstaarten in een kritieke fase. Bovendien is bij deze rassen de inteelt hoog.

Zolang er een vaste kern fokkers is (meestal niet meer dan vijf) blijft een ras in stand. In dat geval is het belangrijk dat vanuit het

Friese Stabij

ras	aantal vrouwelijke fokdieren			status in 2012
	2002	2007	2012	
eend				
Noord-Hollandse krombeekend	110	75	80	kritiek
Hollandse dwergkuifeend			20	kritiek
Hollandse kwaker	750	750	750	bedreigd
Noord-Hollandse witborsteend	75	75	20	kritiek
Kuifeend	40	25	35	kritiek
gans				
Twentse landgans (wit en bont)	10	85	80	kritiek

Tabel 6 – Aantal en status van de Nederlandse zeldzame eenden- en ganzenrassen (data 2012 van Edgar de Poel)

buitenland de basispopulatie aangevuld kan worden of dat er verwante rassen ingezet kunnen worden. Vaak is de belangstelling voor de recent gefokte rassen nog niet erg groot, zoals het geval is bij de Eikenburger kriel en de Schijndelaar. Deze rassen hebben de status kritiek.

Vreemde eend in de bijt

Van oudsher hadden eenden en ganzen een nutsfunctie. Voor de Tweede Wereldoorlog concurreerde de eend als eierproducent met de kip. In gebieden waar het te nat was voor runderen en schapen bood de ganzenfokkerij de vaak arme bevolking de mogelijkheid toch een paar centen te verdienen.

Nu kunnen, met uitzondering van de Hollandse kwaker, de populatiestatusen van de rassen als kritiek geclassificeerd worden. De status van de kuifeendenpopulatie in Nederland is kritiek. Hoewel de oorsprong Europees is en niet specifiek Nederlands (zie pagina 22), zijn zij toch opgenomen in de tabel.

Conclusie

In totaal zijn er 113 zeldzame Nederlandse landbouwhuisdierrassen van elf diersoort-

ten geteld. Samenvattend is de status van de meeste kleindierrassen qua aantal bedreigd. De meeste runder-, paarden-, schapen- en geitenrassen vallen in de classificatie kwetsbaar. Omdat bij kleindierrassen het goede fenotype (uiterlijk) belangrijker is dan een raszuiver genotype en omdat ze een groot voortplantingsvermogen hebben, kunnen problemen in een ras sneller opgelost worden. Bij gevogelte en konijnen is geen stamboekregistratie. Hoewel fokkers voor zichzelf meestal bijhouden in hoeverre dieren met elkaar verwant zijn, is het lastig inzicht te krijgen in de mate van verwantschap binnen de totale populatie.

Door deze inventarisatie wordt voor het CGN en de SZH inzichtelijk welke soorten en rassen hoge prioriteit hebben bij de verschillende vormen van ondersteuning. Zij weten zo welke rasorganisaties, fokkers en houders vooral aandacht nodig hebben bij het behouden en verantwoord uitbouwen van ons cultureel levend erfgoed. Zolang deze 'schatbewaarders' plezier in hun dieren houden, blijft een populatie in stand. De uitspraak 'Een ras is niet zeldzaam, maar de houders ervan' typeert de situatie. ●